

Ungdomstiden av Godi Keller

Tidsskriftet Steinerskolen, Oslo, nr. 3/2006

Det finnes noen ord om barns utvikling som det ikke er lett å definere entydig, selv om vi bruker dem i dagligtalen. Et slikt ord er "pubertet". Alle mener å vite hva puberteten er og man vil da tenke på spesielle trekk som for eksempel kjønnsmodningen, stemmeskiftet eller en viss protestatferd. Og alt dette er riktig. Men ingen av disse tegnene er isolert sett grunn nok til å beskrive dette livsavsnittet. Og når begynner og slutter det egentlig?

Fysiske endringer

La oss ta skritt for skritt. Vi har sett at veien til et menneskes selvstendighet til en viss grad foregår i etapper, at den er markert med bestemte milepæler eller krisepunkter. Inngangen til puberteten markeres ofte med raske og uvanlige fysiske forandringer.

Der skjer for eksempel et vekstsprang som er annerledes enn den tidligere veksten. Det oppstår en ekstremvekst, det vil si at barnet eller ungdommen vokser mest lengst vekk fra kroppen. Armer og ben vokser sterkt hen mot håndledd og fot, mindre i overarm og lår. Det samme kan vi iaktta i ansiktet, der hake og kinnben begynner å tre mer markant frem. De barnaktige, litt runde formene blir borte. Kroppen synes å komme ut av proporsjon, eller proporsjonene virker noe disharmoniske. Dertil kommer et stemmeskifte, noe som også skyldes en forholdsvis brå vekst i stemmebåndet. Hos guttene synker stemmen omtrent med en oktav, hos jentene er det cirka en ters. Også hormonhusholdningen kommer gjerne i uorden, den følger med utviklingen av forplantningsorganene, men medfører også slike ting som uren hud.

Disse ytre forandringer er selvsagt ikke bare merkbare for de voksne rundt ungdommene. De merker det godt selv, og opplever det ikke lite plagsomt. Paradoksalt nok er det nettopp i denne tiden ungdommene oppdager speilet. Og det som verre er: ofte gjør det puberterende barnet denne oppfinnelsen nesten til en livsnødvendighet. Hvor godt husker jeg ikke noen episoder fra min egen ungdomstid, der en kvise, fortrinnsvis plassert på nesetippen, ble det heslige sentrum i min bevissthets univers. Det hadde langt mindre med selve kvisen å gjøre enn med blikket mitt, med den plassen jeg innrømmet en slik tilsynelatende liten sak.

Det er ikke tilfeldig at ordet paradoks dukker opp i sammenheng med puberteten.

Men ikke bare det fysiske gjennomgår en revolusjon. Også følelsene og tenkningen kommer inn i en omfattende forvandling som er vel verdt å studere.

Avvisning og protestatferd

Ved siden av de kroppslige forandringene ledsages den første puberteten gjerne av en stor forandring i det sosiale. Et barn som tidligere kan ha vært sprudlende, pratsom og utadvendt, lukker seg plutselig inne, mister bevegeligheten, blir taus og ofte tverr. Ungdommen tilkjennegir med hele seg at hun ønsker å ta avstand fra de voksne og mest av alt fra de nærmeste og kjæreste voksne.

Mange foreldre og ikke få lærere, blir i denne fasen regelrett skuffet. De lurte på hva de selv kan ha gjort for å fortjene en slik avvisning og bebreider ungdommen for et slags svik.

Det er det ingen grunn til. Selv om det også for de nærmeste "är ondt när knoppar brister", så har ikke denne avvisningen eller løsrivelsen til hensikt å såre noen. Den er ganske enkelt en nødvendighet, dersom den unge skal bli en selvstendig voksen.

Prøv å leve deg inn i situasjonen: Her kommer du på jorden etter rent fysisk å ha vært en del av din mor gjennom ni måneder. Du er på alle måter fullstendig prisgitt foreldrenes omsorg; de gir deg mat, klær og husrom, men de gir deg også alt annet: et språk, en måte å være på, et tenkesett for å nevne noe. Foreldrene lærer barnet en oppfatning av hva som er riktig og galt, men også hva som er stygt og vakkert. Når mor og far og nabo og lærer sier at roser er vakre og velduftende blomster, da er det mye som tyder på at barnet også vil mene det. Og i begynnelsen er det egentlig ikke barnets eget synspunkt som kommer til uttrykk når det sier at roser er vakre og velduftende, men hva de voksne rundt det mener om saken. (Du har sikkert en og annen gang "hørt" den voksne bak en setning fra barnemunn.)

Men tenk deg nå at du gradvis vokser mot en større selvstendighet også i ditt eget følelsesliv, i din egen opplevelse av verden. En dag vil du ha et helt eget og uavhengig møte med rosen. Det betyr at den nå blir en autentisk sanseopplevelse som ikke lenger har noe med konvensjonelle og tillærte talemåter å gjøre.

Språk

Man kan registrere dette ved å se på forandringer i ungdommens språk. For dersom opplevelsen av verden er ny, da er heller ikke de tillærte ord lenger tilstrekkelige. For de dekker bare det som andre har opplevd, ikke det sterke og unike jeg og bare jeg kan sanse nå. Hvilke ord skal man da bruke? Sannheten er at man ikke har noen andre. Da er det bedre å holde munn, spesielt overfor nettopp de mennesker som må ta ansvar for å ha lært barna et språk de nå ikke lenger kan bruke. Forvalterne av konvensjonene: foreldre, lærere og andre viktige voksne.

Ungdommene imellom løser problemet med langt større eleganse: man begynner å bygge opp et nytt og eget språk. Det preges først og fremst av egne, nyskapte begreper som er ytterst interessante. Jeg tenker på ord som kult, fett, schpa og andre som selvsagt endrer seg fra generasjon til generasjon og fra kulturkrets til kulturkrets. (Bare delvis fra land til land.) Ettersom den norske kulturen også er preget av et amerikanisert internasjonalt språk, vil vi finne et ord som kult eller cool i mange lands ungdomsvokabular. Det interessante med disse ordene er at de i og for seg kan være fullstendig uten innhold, eller vi kan si: det er helt ubelastet av et konvensjonelt innhold. Kult betyr

ikke at noe er kjølig i betydningen cool og fett betyr ikke at noe er tykt eller oljete. Fett kan i denne konteksten bety hva som helst. Ordet har det alle konvensjonelle ord mangler i denne livssituasjonen: det har kreativt potensial, det kan fylles med eget innhold, det kan bli mitt ord, dekke mine følelser og opplevelser.

På den måten er det ikke tomme ord, men de rikeste som finnes, rene drømmeord for en hver poet.

Igjen møter vi det paradoksale som hører denne alderen til. Ved nærmere ettertanke er motsetningen og av og til selvmotsetningen et kjennetegn ved enhver krise som innebærer en grunnleggende forvandling. En forvandling innebærer at noe gammelt skal dø for at noe nytt skal komme til. I grenselandet mellom det som ikke lenger er liv laga og det som ennå ikke har funnet sin form er det alltid en smule kaotisk.

Den finske hjerneforskeren Matti Bergström er ut fra sin forskning om hjernens fysiologiske utvikling blitt svært interessert i dette grensefeltet. For å illustrere hva som skjer der, holdt han i et foredrag opp et hvitt ark foran øynene til tilhørerne og spør: "Vad är detta?" Og han roper svaret ut i rommet: "Möjligheter!"

Skulder ved skulder

For å åpne muligheten for en egen og uavhengig identitet, må det unge mennesket i en fase avvise sitt opphav og alt det de står for. Det er ikke fordi alternativet er klart. Alternativet er tvert i mot meget uklart. Det er uvisst hvor veien går. Derfor er opprøret fullt av motsetninger. 8.klassingen sier: "Ingen forstår meg", men kan oppleve det som direkte pinlig om en av de voksne sier: "Jeg forstår deg eller jeg vil prøve å forstå deg". Hun eller han kan være skarp til å kritisere og analysere, men er ytterst sårbar for og avvisende til voksnes klare argumenter. Ungdommen søker fysiske utfordringer, men er samtidig flau over sin egen kropp. Paradoks etter paradoks.

For pedagogen er dette utfordringen – og en enestående mulighet til å nærme seg ungdommen på en ny og fruktbar måte.

For det første må læreren så å si tre et skritt til siden. Den direkte kontakten fra person til person, øye til øye, blir for nær og intim. Man fornemmer tydelig hvor lett det er å trække inn i en privatsfære som synes større og mer følsom enn tidligere.

Dermed er det ikke lenger personen som formidler, men det som formidles, som står i sentrum. Den danske presten og skolemannen Grundtvig har kalt dette å finne punktet utenfor. I stedet for å stå – billedlig talt – rett overfor eleven, står vi nå skulder til skulder og ser sammen ut i verden. Mer og mer er det faget som blir autoritet, eller bedre: det læreren kan og vet, hennes faglige kompetanse.

Nå betyr det ikke på noen måte at læreren ikke lenger er viktig som personlighet. Men forbindelsen oppstår ved den måten læreren forholder seg til verden. Og gjennom det blikket læreren ser verden med, kan han virkelig hjelpe eleven i dette motsetningsfulle livsavsnittet. Jeg vil prøve å beskrive dette nærmere.

Idoler

Til pubertetens kamp om selvstendighet hører en gradvis voksende evne til å kunne vurdere situasjoner, treffe valg, skille det ene fra det andre og veie dem opp mot hverandre. En viktig grunn til at autoritetene forkastes er at de hindrer utviklingen av denne evnen. Derfor innledes puberteten også med en polarisering, en inndeling av omgivelsene i stort sett to grupper: idiotene og idolene. Er det nødvendig å legge til hvem idiotene er? Det er alle de som den nye identiteten skal skille seg ut fra. Og idolene er de som antyder mulige identiteter eller mulige egenskaper den unge ønsker å identifisere seg med, egenskaper som kunne bli en del av den egne fremtidige identiteten.

(Møtet med idolet, den skikkelsen som henger på en plakat i ungdommens soverom, kan ofte være en skikkelig nedtur, ettersom idolet nettopp er et idol, en idé, ikke et menneske av kjøtt og blod. Og selv når idolet er et menneske i den unges omgivelse, så er ikke poenget primært å bli kjent med det. Drømmen er langt viktigere her.)

Ungdommen utvikler dermed en slags svart-hvitt tenkning, et enten-eller istedenfor et inkluderende både-og.

Hvorfor skjer dette?

Veien til en identitet

Å finne sin egen identitet er en lang og vanskelig vei. Vi kjenner alle til det, for dette er ikke en prosess som avsluttes når man for eksempel er atten eller tjue år gammel. Men i puberteten er dette vanskeligere enn i senere livsfaser. Polarisingen mellom godt og dårlig, kult og teit, representerer et første forsøk på en nyorientering i forhold til de andre.

Jeg har prøvd å illustrere denne prosessen med et bilde: Et menneske står på en scene bak et lukket scenetepp. Det skal finne veien ut til menneskene, til publikum, men teppet står som en vegg som det er vanskelig å finne en vei igjennom. Høyre og venstre teppe overlapper hverandre og i foldene er det ikke lett å få øye på en åpning. Man må fomle seg frem, ta godt tak i et stykke av tøyet og dra det til venstre eller høyre og på denne måten skille det ene fra det andre, venstre fra høyre, kult fra teit. I akkurat dette øyeblikket er det ikke så interessant om teppet har andre nyanser og detaljer, akkurat da gjelder kun enten-eller. Det vesentlige er at mennesket skal kunne tre frem, at det er denne personen som skal bli synlig.

Også den unge leter etter å kunne stå i verden som seg selv. Og på veien dit må det foretas en viss grovsortering.

Polarisering og paradoks er derfor nøkkelord i ungdomspedagogikken. Læreren kan i mange sammenhenger skildre fenomener ut fra en polaritet. Slik kan ungdommen selv oppdage at det levende alltid befinner seg i et spenningsfelt mellom enten og eller.

Humor

Avslutningsvis vil jeg synge en liten høysang til en egenskap som på mange måter er en nødvendighet og samtidig en nådegave i arbeidet med unge mennesker: humoren.

Jeg vil presisere: det er humor jeg mener, ikke ironi som er uærlig ondskap, ikke sarkasme som er åpen ondskap, men humor som i en tysk etymologi står definert som "et menneskes gave til å møte verdens og menneskets utilstrekkelighet og hverdagens vansker og misligheter med munter sindighet". Humor som er et ord hvis opprinnelige betydning er "det som gir fuktighet og sæd". Jeg mener den gode, varme, lyse humoren som vekker en latter som ikke sårer noen, ikke er på noens bekostning.

Humor har i seg det som trengs i slike "overgangsaldrer". Den forbinder og skaper avstand, den forstår og er overbærende, den ser det tunge og skaper det lette. Og mest av alt: den varmer alt det kalde i oss og mellom oss.

Ofte må det ikke mer enn et blick til med det rette glimtet, et smil eller en god latter og det vesentlige som er å si er sagt. Noe av dette vesentlige er at livet og tingene aldri er vanskeligere enn at vi kan takle dem, aldri er så tyngende at vi ikke kan løfte oss over dem, at det alltid finnes en nåde og en vei. Humoren er dessuten anti-fanatisk om jeg får konstruere et slikt ord. Fanatismen gjemmer sine horn i himmelen og sine klør i helvete, har jeg hørt. Anti-fanatismen hører derfor hjemme mellom disse ytterpunktene. Og er det ikke i spenningen mellom ytterpunktene livet og ungdomstiden befinner seg?

Godi Keller har vært lærer på Steinerskolen i Fredrikstad en årrekke, og arbeider i dag ved Rudolf Steinerhøyskolen i Oslo.